
El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792, una obra de Pau Puig, de publicació pòstuma

Maria Rosa Serra i Milà

Amb els noms de *pronòstics, calendaris, almanacs, sarrabals* o *piscatores* es designa un tipus d'obreta que dóna informació bàsicament astronòmica (correspondència dels dies de la setmana i dels mesos, les llunes, els eclipsis, la meteorologia, les estacions, l'hora de la sortida i de la posta del sol, etc.) i religiosa (el sant del dia, les festes religioses movibles, les processons, etc.).¹ Que aquestes obres van gaudir d'una gran popularitat en els segles XVII, XVIII i XIX ens ho demostra el considerable nombre que s'ha conservat, tant d'obres impreses com de manuscrites.

Alguns d'aquests calendaris o pronòstics tenien una localització precisa, com el *Pronòstich mallorquí per la ciutat y part forana*,² el *Pronòstic català o almanach atmosfèric, civil, religiós e històric del Principat de Catalunya y del regne de las Islas Balears per a 1861*,³ o el *Calendario manual y guia de forasteros en Madrid para el año MDCCXLII*.⁴ Però sembla que d'altres havien adquirit una fama tan gran que travessava fronteres. Aquest és el cas dels almanacs milanesos que eren traduïts i editats en castellà: *Trompeta celeste contra el turco. Juicio del cometa que salió el año de 1680. Que trabajó y dió a estampa el gran Piscatore de Sarraval, pronosticando la caída del Imperio Otomano, desde el año de ochenta y tres en adelante*,⁵ *Pronóstico, y almanac universal sobre el año de 1713, compuesto por el gran Piscatore de Sarraval. Venido de Milán y traducido de italiano en español, fiel y verdaderamente en esta ciudad de*

1. Sobre l'origen i la classificació dels pronòstics i calendaris, vegeu Jordi RUBIÓ I BALAGUER, «El *Lunari* de Bernat de Granollachs», dins *Libreters i impressors a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Dept. de Cultura, 1993.
2. [...] *compost per un del terme de Capallera*, Palma, Montaner y fiis, 1868.
3. Barcelona, Lino Soler, 1860.
4. Madrid, Antonio Sanz, 1741.
5. [...] *traducido por un cortesano discreto conforme su original*. Barcelona, Imprenta de Antonio y Balthazar Ferrer, 1685.

Barcelona;⁶ o el *Piscator Sarrabal de Milán, el primer calendario popular de España*.⁷

També hi havia pronòstics generals, que no servien només per un any sinó per sempre. En són exemples l'incunable *Tractat de pronosticació*,⁸ el *Pronòstic perpetuo que féu Mestre Pere Esperansa, teixidor de ofici, natural de la vila de Felanitx*,⁹ o *El Piscator anual y calendario perpetuo* [...], *compuesto por el Serrano de Fruyme*.¹⁰

La majoria d'aquestes obretes començaven amb unes seccions fixes, com les festes religioses movibles (la Septuagèsima,¹¹ el dimecres de Cendra, Pasqua, etc.), les quatre "tèmporas" o estacions, els eclipsis i els còmputos cronològics. Aquesta darrera secció és ben sorprenent per al lector actual, perquè diu els anys que han passat des d'unes "èpoques cèlebres", com ara la creació del món (que oscil·la entre els 5716 i els 6979 anys, segons els diferents almanacs), el diluvi universal (al voltant de 4000 anys), la fundació de Roma (feia uns 2466 anys), la fundació de Barcelona (3391 anys), i el naixement de Crist. Aquest darrer còmput era l'únic en què els diferents almanacs estaven d'acord, perquè sempre coincidia amb el número de l'any del calendari.

Una altra secció habitual d'aquests calendaris era el "Juicio" de l'any. Aquí es feia un pronòstic general de l'any en l'aspecte meteorològic, agrícola, econòmic i polític: "*El estío, aunque caluroso, serà muy sano*", "[...] *podemos prometernos un año fértil y abundante, en lo común, tanto en granos como en otros frutos y frutas*", "*Entre algunas potencias se romperá la paz. Armarán por mar; y tierra* [...]".

A continuació comença el calendari pròpiament dit: "*Jener té 31 dias, la lluna 30 dias, [...]*" Després del número i del dia de la setmana, ve el sant. I, si escau, també les celebracions i costums del dia: "*Ábrense las velaciones*", "*Gala sin uniforme*", "*Procesión general*", "*Dánse órdenes*", "*Fiesta de precepto en Solsona*", etc. En alguns calendaris es diu també l'hora de sortida del sol i de posta, i es fa una predicció meteorològica dia a dia o per llunes: "*bonancible*", "*neus y plujas*", "*nublado*", "*vario*", "*rebuelto*", "*viento impetuoso con nubes, lluvia o nieve*", etc. I els més agosarats fan també prediccions d'altres tipus, segurament fonamentades en l'astrologia o lligades als canvis de lluna: "*enganys*", "*traïcions*", "*mala-ties*", "*terratrèmols*", etc.

A partir d'aquí, les informacions suplementàries són variadíssimes: consells generals (quan és bo fer viatges, tallar cabell, fer sagnies, etc.), remeis de tot tipus ("*perquè las gallinas pònguian ous en temps fred*", etc.), llistats dels cavallers de l'orde del Toisó d'or, dels cardenals i bisbes, dels corregidors i alcaldes, les edats dels sobirans europeus, dades de la història d'Espanya o de Catalunya, nocions de geografia física, "*Senyals que indican la mudansa del temps*", distància

6. Barcelona, Rafael Figueró, 1715.

7. A. Palau i Dulcet el cita amb el núm. 227427, però no dóna lloc ni any d'edició, en el seu *Manual del librero hispanoamericano*, Barcelona, A. Palau Dulcet/The Dolphin Book Col., 1948-1977.

8. Tolosa de Llenguadoch, Heinrich Mayer, v. 1485?

9. Palma, Imprenta y librería de D. Felip Guasch, 1859.

10. Palau i Dulcet el cita amb el núm. 227426 i diu que és del 1765 i compost en vers.

11. La septuagèsima és la dominica que hom celebrava tres setmanes abans de la primera de Quaresma i que aproximadament s'esqueia setanta dies abans de Pasqua. Fou suprimida de la litúrgia el 1969.

en hores que separen les principals ciutats de Catalunya de Barcelona (Figueres: 27, Cadaqués: 33, Girona: 20, Flix: 40, Puigcerdà: 36, Solsona: 25, etc.),¹² feines del camp, fires, mercats i festes majors, refranys, poemes, acudits, etc.¹³

El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792 és una paròdia dels calendaris i pronòstics, tan corrents i populars en el segle XVIII. El nom de *sarrabal*, que hem vist que pren en aquesta època el mateix significat que almanac o calendari, sembla que prové dels almanacs milanesos, compostos per un tal Piscator de Sarraval.¹⁴

Malgrat que va ser escrit cap a l'any 1792, no hem trobat cap exemplar editat aquest any, i en canvi n'hem trobat d'editats el 1820¹⁵ i el 1835.¹⁶ També hem trobat dues versions manuscrites, una d'aquestes incompleta, i l'altra, sencera, que ens dona la clau de l'autoria: es tracta del manuscrit 1141 de la Biblioteca de Montserrat, que en la nota del final de l'obra diu: "*El autor de este papelillo: el P.P.P. de C.C.R.R.M.M. al mismo tiempo de estarle haciendo [...]*" Aquestes inicials es corresponen perfectament amb les del pare Pau Puig, dels Clergues Regulars Menors, i les trobem també en dues altres composicions del mateix manuscrit que són d'atribució segura a aquest clergue. El tipus d'humor i l'estil de les diferents composicions confirmen que el *Sarrabal* és obra de Pau Puig.

Pau Puig (1722/23 – Barcelona, 1798) pertanyia al convent de Sant Sebastià de Barcelona. A la seva època va ser molt conegut com a predicador religiós, perquè la seva oratòria tenia una gran amenitat: feia servir molts jocs de paraules, dobles sentits i conceptes enginyosos en els sermons. Nou dels seus sermons en castellà es van publicar en vida. També eren força conegudes les seves poesies, de tema religiós, satíric, costumista o anecdòtic, en castellà i en català, alguna de les quals conservem copiada en tretze manuscrits i de mans diferents. També conservem manuscrites quatre obres teatrals d'aquest autor i proses diverses. Pel seu estil, pels temes sovint trivials i pel to humorístic i frívol, podem inscriure l'obra de Pau Puig dins de la literatura rococó.

En *El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792*, el pseudònim de l'autor, com també el nom de l'impressor i del carrer de l'establiment, i els noms dels qui donen les llicències i aprovacions morals, ens indiquen clarament que es tracta d'una paròdia. El contingut burlesc de tots aquests apartats, necessaris per passar la censura de l'època –que era implacable amb la sàtira i amb l'erotisme– ens fa pensar que l'autor no devia tenir cap intenció d'editar l'obra. Ens ho

12. Segons el *Calendari o pronòstich català, històrich, geogràfich, astronòmich, instructiu y religiós per lo any 1845*. Escrit i publicat per Josep Nicasi de la Roca, pilot nàutich de Barcelona, Barcelona, Imp. y Llib. de la Viuda y fills de Mayol.

13. Algunes seccions dels antics almanacs perviuen encara en l'actual *Calendari dels pagesos*, que inclou, per exemple, els eclipsis, les èpoques cèlebres, les festes religioses movibles, el judici de l'any, les fires i els mercats, etc.

14. No hem pogut documentar aquest personatge.

15. *El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año de 1792. Noticias de las fiestas y principales ocurrencias que acontecen en la serie del año que para insinuación de los jóvenes novicios da a luz D. Verídico Claro, maestro jubilado en la práctica y uno en la teórica en la Universidad del Desengaño*. Imprenta de la Verdad, calle de Amargos, por Juan de Buena Alma. Aquesta edició conté un pròleg signat per Viuda e hijos de Sastres i datat el 1820.

16. *Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año de 1792. Corregido y adicionado en el de 1835 por José Solá*. Barcelona, año 1835, Librería de Solá, calle de la Bocaría.

acaben de confirmar les paraules de Pau Puig al lector: “[...] *los gastos de la prensa (que no intento), [...]*”, “*vendo gratis lo que escribo [...]*”.

Pau Puig, en *El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792*, segueix l'ordre habitual de les seccions fixes dels almanacs, encara que aquí el «Còmputo cronológico» es torna «cuerno-lógico» i els títols de les seccions i altres mots que hi abunden s'utilitzen en un sentit diferent de l'habitual. Com en la resta del calendari, l'autor ironitza sobre l'interès frívol i profà que desperten els actes religiosos i sobre els costums llibertins de l'època. Un altre recurs humorístic és el de dir obvietats i absurds.¹⁷

En el calendari pròpiament, el dia de la setmana que correspon a cada dia del mes es diu només en comptades ocasions: “*Viernes de dolores*”, “*Domingo de Ramos*”, etc. Les llunes sovint s'aprofiten per fer jocs de paraules: “*Quartos menguantes en los bolsillos de los petimetres que concurren en esta feria, con motivo de los repetidos y expuestos encuentros*”. Si bé en els primers mesos de l'any Pau Puig demostra haver-se documentat i dóna correctament el dia i el quart de la lluna, a partir de finals de maig l'encerta rarament, i on diu “*quarto creciente*” hauria de ser “*menguante*”, i on diu que la lluna plena és el dia 21, de fet és el 28. També s'aprofiten per fer broma els sants del dia: “*(Julio) 1. San Casto: Apenas conozco uno de este nombre*”, “*(Diciembre) 28. Los Santos Inocentes: Fiesta de los maridos muertos en manos de los herodes cortejos*”.

Amb motiu de les festes i costums del dia, Pau Puig també inscriu trenta-set poemets en el *Sarrabal*, dinou en català i divuit en castellà. L'estrofa més habitual dels poemes en català és la dècima i en castellà la seguidilla, però també trobem quartetes, corrandes i un quintet. El tema més recurrent és l'erotisme i els enganys de les dones als marits. Les al·lusions al sexe es fan sempre a través de metàfores i eufemismes: “*Es el signo de Virgo / por mi tan raro [...]*”, “[...] *van a la pescaderia / comprant peix y venent carn*.”, “[...] *perquè hi ha ammetllas cubertas / capaces de tentà un mort*.” Altres temes tractats en els poemes són les baralles de senyores i criades, de sogres i nores, els costums d'un dia determinat, etc.

Com hem dit abans, tenim quatre versions d'*El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792*: dues de manuscrites i dues d'impreses els anys 1820 i 1835, respectivament.

La versió que considerem més completa i més pròxima a l'apògraf és la del manuscrit 1141 de la Biblioteca de Montserrat, que probablement és anterior al 1820 i conté tres poemes que les editades no tenen. Tot i que hi ha algun error, no en té d'altres que es reproduïen a les edicions. A partir d'ara ens hi referirem amb l'abreviatura MS.

La versió del manuscrit 76 de la Biblioteca de Catalunya també és probablement còpia d'un apògraf i feta en un temps pròxim al 1792, però actualment es troba mutilada: s'acaba el 19 de febrer. L'esmentarem amb l'abreviatura BC.

Partint d'aquest manuscrit 76 o d'un altre molt semblant es va fer l'edició de 1820, ja que aquesta edició s'assembla molt més a la versió del manuscrit de la

17. Aquests recursos són habituals també en altres pronòstics humorístics, com ara el *Pronostich natural y verdader; calculat al Meridiano de Catalunya, Arago y Valencia per Benet Mones estudiant en Arts en la Universitat de Barcelona*, estampat en Barcelona, en casa de Llorens Déu, Any 1642; o com el *Pantagrueline Pronostication*, de Rabelais.

Biblioteca de Catalunya que a la del manuscrit de Montserrat. L'edició de 1820 segurament es va fer aquest any precisament perquè, en haver-hi vint-i-vuit anys de diferència entre el 1792 i el 1820, els dies de la setmana, les llunes i les festes movibles coincideixen. Malgrat això, hi ha algunes correccions dels errors en les llunes i també algunes notes a peu de pàgina, marcades amb un asterisc, que ens informen dels costums o de les funcions que ja no tenen vigència l'any 1820: “*Desde que se trató de hallar en esta capilla el cuerpo del glorioso patriarca S. Pedro Nolasco, con arreglo a noticias dadas por el ex-jesuita F. Pedralbes, se ha suprimido esta función*”, “*Se ha trasladado a Belén*”, etc. En el pròleg, els editors, Viuda e hijos de Sastres, diuen que “*registrando nuestros papeles [...], nos vino a las manos el Sarrabal de Barcelona, obra de un ingenio patricio, de los que se cuenta que si su talento hubiese sido igual a su modo de pensar, habría hecho época en el siglo pasado. Mas como sus jocosidades sabemos que pueden ser del agrado de su merced (a quien deseamos infinito complacer) dijimos a nuestro coletto, pues este papelote no debe quedar sepultado y haremos un brindis de él al público ciudadano*”. De l'edició de 1820, n'hem trobat un exemplar a la Biblioteca de Catalunya i dos a la biblioteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, però un d'aquests darrers té tallat el full que correspon al «Prólogo de los editores» i que acaba amb la data de publicació. Per abreujar, quan ens referim a aquesta edició la denominarem E20.

L'edició de 1835 té doble portada: a la primera consta ja que *El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792* ha estat “*corregido y adicionado en el de 1835 por José Solá*”. Després del pròleg dels editors –que és el mateix de 1820, però retocat i amb alguns afegitons– ve una nova portada on ja només consta l'any de 1792. L'edició de 1835 es va fer reproduint la de 1820 però, tal com els editors adverteixen en el pròleg, hi han afegit trossos de text, han allargat i incorporat poemes i han canviat algunes llunes i festes movibles per adaptar-les a l'any 1835. Sortosament, marquen amb un asterisc els fragments de la seva collita. De l'edició de 1835, n'hem trobat un exemplar a la biblioteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i un altre a la Biblioteca de Catalunya. En aquest darrer van ser tallats els dos fulls del començament, on hi havia la primera portada i el pròleg dels editors, i també un trosset de la pàgina final on constava el nom de l'impressor. Igual que en el cas de l'exemplar de l'Arxiu Històric, suposem que es tracta d'una argücia lamentable dels venedors, que, fent passar l'obra per publicada el 1792, esperaven obtenir-ne un preu més elevat. Ens referim a l'edició de 1835 amb l'abreviatura E35.

A continuació transcrivim *El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792*, basant-nos en la versió del manuscrit de Montserrat, però corregint els errors evidents segons les altres versions, cosa que farem constar sempre en nota. Respectem l'ortografia del manuscrit, però hem regularitzat l'aglutinació de paraules, l'ús de majúscules i minúscules, els signes de puntuació, els accents i hem desfet les abreviatures.

**EL SARRABAL
DE LA CIUDAD DE BARCELONA
PARA EL AÑO 1792**

Noticia de las fiestas y principales concurrencias que acontecen en la serie del año; y para instrucción de los jóvenes da a luz el licenciado Don Verídico Claro, cathedrático jubilado en la Práctica y vivo en la Theórica.

Etc. Etc. Etc.

En la Imprenta de la Verdad: Calle de los Amargos.

Por Juan de Buen-Alma.

Al lector

No sé qué nombre dar a este papelillo, que presento únicamente para que su lectura sirva de divertimento a la juventud volante y de alarma a la senectud cadente. No lo produce ni la necesidad del tabaco, ni la golosina del chocolate; en cuyo uso no le faltarán apoyos para que, dexando satisfechos los gastos de la prensa (que no intento), resultase el beneficio para los objetos insinuados. De titularse obra, había de ser mala obra por la mucha que puede hacer a los que tomen de veras las chanzas que produzgo. Pero séase lo que se fuere, murmurése o apláudase la humorada: como mi fin no es otro que decir lo que siento en la materia, déle la forma que guste el leyente; que no particularizando no ofendo, ni el ofender es carácter que profeso: vendo gratis lo que escribo, quando otros cobran lo que piensan, y del número de los que piensan no me herirán sus saetas, y me indultarán los que discurren.¹⁸ Vale.

El licenciado Verídico Claro.

Licencia del Ordinario

Se toman tan de ordinario las licencias para los asuntos de que trata este papelito, que cada uno de por si està autorizado para concederlas según la práctica; y siendo esta quasi immemorial como las costumbres, es segunda naturaleza aquella que tiene visos de ley para concederles la licencia que podría solicitarse.

Cornellá al creciente de la Luna de deziembre de 1791

El Conocimiento

Aprobación

Nos, el licenciado Don Ingenuo Escarmentado, cathedrático de Prima en la Universidad del Desengaño, habiendo leído atentamente el papelito intitulado *Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año de 1792*, que contiene la serie de fiestas, concurrencias y otros sucesos que en él acontecen, le hallamos muy arreglado a las costumbres introducidas de algunos años a esta parte; y tan favorable al genio de los solteros vagantes, que se crían a medio pupilo, como benéfico a aquellos y aquellas que están baxo su cuydado, por las ayudas que les facilitan en las cosas que necesitan mayor cabeza. Dado en el Café de Suárez, a la hora de nona, que es lo mismo que de siesta.

Ingenuo Escarmentado
Don Eximio, secretario.

18. MS diu “[...] *me indultaren lo que discurren*”.

Tassa

Siendo la libertat, o concurrencia, la que pone equidad en los precios, son tantos los comerciantes que trafican en las primeras materias de esta obra, que creo que la multitud ha llegado a embilecerlas. Cómprela cada uno al precio que les tenga más cuenta, bien que ahunque algunos cahen en ella, les tiene más cuenta el desentenderse. Barcelona, 33 del que viene y año que ha de venir.

El Imparcial.

Cómputo Cuerno-lógico

Este presente año es:

De las Eras: desde que hubo trigo.

De la Creación del Mundo: desde el día después de la nada.

De la muerte de los bailes de pesseta: el ventidós.

Del paseo de la Rambla: el ventiquatro.

Del despotismo del cortejo:¹⁹ el treinta.

Números²⁰

Los mejores que salen en la Lotería, quando se aciertan.

– Aureonúmero:²¹ 30 libras es doblón de a ocho.

– Indicción catalana: La papeleta de 75 libras.

Fiestas movibles

Bayles de Carnaval; bodas; butifarras; neulas; días de santos; y repentes²² pensados.

Temponadas o temporadas

Dos, en la Casa de las Comedias, una de invierno y otra de verano.

Eclipses

Habrà diferentes en los bolsillos de los jugadores y casas de mal gobierno: Unos visibles y otros presumibles.

Entrada del Sol

En este particular no puedo hablar ni decir cosa más cierta sino que entrará quando le diere la gana, si las puertas y ventanas están abiertas y las nubes o nieblas no se lo impiden. El estío empezará siempre que haga calor. El otoño y primavera se conocerán quando los días estén muy templados. Finalmente, en el invierno experimentaremos más frío, nieves, escarchas y aguas que en el verano, de cuyas humedades resultarán muchos dolores. Y ojalá que fuesen estos de contrición.

19. *Cortejo*, en castellà, significa persona que té relacions amoroses irregulars amb una altra.

20. En MS els «Números» estan compresos dins el «Cómputo cuerno-lógico», però no en les altres versions.

21. *Aureonúmero*: període de dinou anys, en què els novilunis es produeixen en els mateixos dies o amb poca diferència.

22. *Repente*, en castellà, significa moviment o esdeveniment sobtat o no previst.

Juicio del año

Es mucho empeño pretender que el año tenga juicio, quando este es un género que en el día no está en uso, porque no es moda. Son muchas las vezes que mis estudios o tareas me han hecho ver las estrellas en medio del día y que casi me he visto estrellado, porque todo lo que tienen de hembras tienen de fallaces. Sin embargo, atendidas todas las circunstancias, sucederá en este año todo lo que Dios quisiere, que lo mismo fué los passados y acontecerá en los sucesivos. Tendremos una abundante cosecha de todo lo que huviere, especialmente de las legumbres sembradas en febrero, que, sazoadas las tierras con las aguas del Carnaval, los resultados se hallarán en el almacén de la calle del Hospital, casa del Paradiso, cuyos géneros, ahunque de ilícito comercio y con la desventaja de poderse lograr casi nunca de primera mano, es inevitable su consumo.

Ferías

Deben entenderse por tales los cursos de las procesiones en el octavario del Corpus y Semmana Santa, fiestas mayores, comedias, bayles, novenarios, passeos, tertulias, etc., en donde hay géneros que, quando no se venden, se empeñan a carta de gracia. Gracias a los fundadores de tales obras pías.

ENERO: Tiene 31 días

Días

1. Función en Santa María del Mar, en donde a costa de mucho dinero, en la fábrica del nuevo altar mayor, se da una idea o prueba del mal gusto.²³ Quarto creciente a las tres de la tarde: Revuelto en la iglesia de San Joseph, con la processión del Niño perdido.

¿No buscas niño,²⁴ Fabio?

Por más que digas,

los niños no se pierden,

que son las niñas.

Y estas taymadas

están, quando perdidas,

más bien halladas.

5. Al anochecer maytines de los Santos Reyes en el Pino.
6. Gran fiesta en dicha iglesia.
9. Luna llena, porque no está vacía: Revuelto en disensiones entre suegras y nueras.

Madre, llaman las nueras

a algunas suegras,

y pagaran un ojo

por no tenerlas.

23. L'altar major de Santa Maria del Mar, inaugurat el 1782, va provocar una gran controvèrsia, ja que la construcció va ser llarga i dispendiosa, i a la ciutat s'aixecaren moltes veus crítiques contra l'estil artístic. Una munió de poemes i composicions literàries de to satíric es fan ressò d'aquesta controvèrsia, entre d'altres la *Verdadera tertúlia sobre algunes circumstàncies ocorregudes en los tanti anys esperades festes de la iglésia vulgarment coneguda per la catedral de Llevant, a 2 de juny de 1782.*

24. A MS, niños.

*Que el tratamiento
lo usan las más de ellas
por cumplimiento.*

16. San Marcos: Gala grande con uniforme, ahunque sea disforme el número de sus cofrades.

17. San Antonio Abad.

Quartos menguantes en los bolsillos de los petimetres que concurren en esta feria, con motivo de los repetidos y expuestos encuentros.

*Las mulas que advirtieres
más encintadas²⁵
muerden y tiran coces
por viciadas.
Ves con cuidado,
que al ginete más diestro
le han apeado.*

20. San Sebastián. Feria en los encantos, y lo dicho, dicho.

*Aquí nos venden por nuevos
muebles que fueron usados.
Ah! Quantos conozco yo
que les sucedió otro tanto.²⁶*

25. Luna llena²⁷ a dos varas²⁸ y tres quartos: Revuelto en currutacos²⁹ entremetidos y maridos tontos.

*Se entran por las casas
ciertos sugetos,
al principio humildes,
luego sobervios.
Y a los más amos
les llegan a mandarlos
a zapatazos.*

24. Nuestra Señora de la Paz: Es fiesta esta que no se encuentra en las casas de poco dinero, y en otras por distintos motivos.

25. La conversió de san Pablo. Rua, empellones,³⁰ torrat tortell y lo que se paga.³¹

*Dèzima
Quantas per menjar tortell
empeñaren moltas cosas,*

25. El dia de Sant Antoni, patró dels animals, es feia la cavalcada dels Tres Tombs, on els traguers, bastaixos, arriars i llogaters de mules portaven les bèsties, ben guarnides, a beneir.

26. Probablement, es refereix a núvies que no eren verges.

27. En realitat, aquest dia era de Lluna nova. A partir d'ara, però, no esmentarem les inexactituds en les llunes i altres fenòmens astronòmics i meteorològics.

28. La vara és una mesura de longitud equivalent a tres peus.

29. Aquesta expressió és volgutament incompleta a MS, on posa "Revuelto en vi... entremetidos..." y també a BC2, on figura "Revuelto entre F... entremetidos". Hem pres, doncs, la lliçó d'E20. Currutacos és sinònim de petimetres, i vol dir 'presumits, persones que seguien molt escrupolosament la moda'.

30. Empentes.

31. El següent poema en MS té l'encapçalament del dia 24 de gener, Santa Pau, sens dubte per error. És a dir, aquestes dues línies falten a MS.

*y n'i hagué de tan golosas
que fins vengueren la pell.
Com las moscas a la mel
acuden, y són molt pocas
las que del tortell las socas
arràncan, sens mol treball,
perquè càvan tan avall
que arriban fins a las mocas.*³²

27. Tornaboda³³ de San Sebastián.

30. Santa Martina. Hay muchas de este nombre.³⁴

Quarto creciente de recelos entre maridos y cortejos,³⁵ por insinuaciones de las viejas que hay en muchas casas.

*El cortejo que fuere
hombre entendido
con todos los de casa
vivirá unido.
Y con las viejas
es preciso que use
de muchas tretas.*

31. San Pedro Nolasco: Concurrencia en la Merced y Bajada de la Canonja.

FEBRERO: Tiene 29 días

Días

1. Tornaboda de San Pablo. Ídem per ídem.

2. La Purificación. A la Enseñanza:³⁶ Jueves de compadres.³⁷ Empiezan los bayles:

*Dézima
Un compadre a su comadre
le pidió el tapón del queso
y ella le dijo que eso
no podía por ser compadre.
La hizo oficios de padre;
tendióse ella a lo largo
y al sacudirse del cargo
dixo con grande alegría:
– Dicen que no se podía,
mas se pudo sin embargo.*

32. La *moca* és el conjunt d'estómac i budells. Aquí, per extensió, es refereix al baix ventre i al sexe.

33. La *tornaboda* és el dia següent de la boda. Però aquí i en altres llocs del *Saraball* aquesta paraula té el sentit de la repetició d'una festivitat una octava o vuit dies més tard de la del sant.

34. *Martina* també és un tipus de peix o d'ocell. Segurament aquest mot també devia tenir un altre sentit pejoratiu aplicat a les dones, però no l'hem trobat documentat.

35. Vegeu la nota 14.

36. L'Ensenyança era un dels dos únics col·legis per a noies que hi havia a Barcelona. (A. JUTGLAR, «Notas para el estudio de la enseñanza en Barcelona hasta 1900», *Documentos y estudios*, (16 de juny de 1966).

37. El dijous de compares, els qui havien estat padrins durant l'any anterior obsequiaven la seva companya de padrinatge amb un present, que podia ser carn de porc, robes, etc. (Joan AMADES, *Costumari català*, Barcelona, Salvat, 1950-1956, vol. II, pàg. 453).

5. Santa Àgueda: Esta santa tiene muchos devotos, por tratos que en Cataluña son más comunes que en Castilla.³⁸

Luna llena de maldiciones entre banqueros y apuntes.

*Unos juegan por gusto
y otros por vicio;
mas pocos los que medran
en este oficio.
Y así les vemos
a los más aplicados
andar en cueros.*

9. Santa Polonia: Tiene muchos cofrades. Jueves de comadres.³⁹

Van tomando incremento los bayles y las primeras materias.

12. Santa Eulalia. Fiesta grande en Sarrià, con concurrencia.⁴⁰

Dècima

*Aquest lloch, que en altre temps
lo miràban com a farda,⁴¹
perquè a punta de albarda⁴²
son effecte era de fems,
ha arribat a tals extrems
qu'és la delícia del pla,
y ahont no hi solia anà
sinó tot desauciat⁴³
ara, per sa amenitat,
pert la salut qui hi va sa.*

15. Quarto menguante en Escorpión, con nubes y nieblas que se dissipan en los cafés, donde se hace dissecación y anathomía de muchas calaveras.

16. Jueves lardero: *Cocas ab llart, y cassola.*⁴⁴

38. Santa Àgata era la patrona de les dones i se la invocava per afavorir la lactació dels infants. Durant aquest dia, en alguns llocs, les dones cantaven, ballaven i es desentenien de les feines domèstiques. També era la patrona de les bugaderes i rentadores de riu. El dia de Santa Àgueda era perillós que els homes passessin a prop dels rentadors, perquè les bugaderes els empaitaven i els feien seus, i sovint els prenién les calces i la camisa. (AMADES, *Costumari català*, vol. I, pàg. 723-729).

39. El dijous de comares, les copadrines corresponien als presents rebuts dels compares amb llepolies, fruites o teles, posades dins una cistelleta. Aquests gestos eren més primmirats entre els padrins fadrins i tenien un cert sentit amorós. (AMADES, *Costumari català*, vol. II, pàg. 453-454).

40. El dia de Santa Eulàlia, patrona de Barcelona i filla de Sarrià, els barcelonins i la gent dels voltants anaven a Sarrià a visitar la casa de la santa i a beure aigua de la font que, segons la veu popular, ella havia fet brollar miraculosament. A Sarrià, que tenia fama de criar porcs molt bons, s'instal·laven aquest dia berenadors i fondetes on se servien botifarres i llom amb mongetes. En havent dinat es feien balls a la plaça. (AMADES, *Costumari català*, vol. I, pàg. 747-758).

41. *Farda*: escombraries, objectes que fan nosa.

42. *Albarda*: aparell que serveix per cavalcar i portar càrrega sobre bèsties de peu rodó.

43. *Desauciar* és un castellanisme per *desnonar* o *desdonar*, 'donar per incurable un malalt'.

44. Joan AMADES reproduïx aquest mateix poema, sense esmentar-ne la procedència, per il·lustrar els costums del dijous gras (AMADES, *Costumari català*, vol. II, pàg. 467).

La cassola era un cuinat a base de llom, orella, ventre i botifarra de porc, que es duia al forn amb ous debatuts amb canyella i sucre, de manera que en prendre's els ous formaven com una crosta.

Dècima

*Abuy las cocas ab llart
que-s ménjan a cremadent
alborótan lo jovent.
(Qui se'n pogués fer un fart!)
Si un home, pagant la part
que li toca, per son torn
pugués traure-l nas al born,
veuria hòmens tan monas.⁴⁵
que per dar gust a las donas
pòrtan la cassola al forn.*

19. Domingo de Carnaval. El tabardillo⁴⁶ de los bayles está en su punto; con cuyo motivo se dicen las siguientes

Décimas

*Fan sarau los caballers,⁴⁷
que no hi éntran los marxans,
mes estos són tan bajans⁴⁸
que-ls convidan. Quin excés!
Fant-ne ball los sabaters,
y aquí lo ballar és fort,
també hi ha algun sarau d'hort,
de ahont ixen mil concertas,⁴⁹
perquè hi ha ammetllas⁵⁰ cubertas,
capaces de tentà un mort.
Las vellas en los racons,
después que ab gran gentileza*

45. *Mona*: persona beneita, que imita el que les altres fan.

46. *Tabardillo* designa una situació que produeix disgust, o una persona carregosa.

47. Per Carnestoltes es feien balls diversos, alguns de públics i altres de privats, on només podien acudir persones d'una determinada classe social o d'un gremi. També tenien gran fama els balls d'hort, freqüentats sobretot per les classes populars. El *Calaix de sastre* ens descriu així el carnestoltes dels cavallers: "En quant a funcions mundanes, molts balls en la ciutat. Primo: dels cavallers, en lo carrer de Santa Anna, prop lo portal dels Estudis, en casa Batllera. Secundo: lo sarau dels marxants, en la casa d'Amat, en lo carrer de Montcada; i diferents saraus en cases de menestrals. [...] En la primera de Batllera –que se componia lo sarau de cavallers contribuents per los cinc balls projectats, a dos quarts de deu de l'última nit, s'hi donà una esplèndida cena, molt ben servida i abundant, de setanta coberts, la que jo no viu, sí que, havent sopat a casa i dormit sis hores a ma satisfacció, havent-me despertat a les sis del dematí, me n'hi só anat a dos quarts de set, i encara s'hi ballava, bé que los més dels senyors i senyores havien-se ja retirat a ses cases. I les de més humor i desemenyo quedaven allí encara ballant contradanses, pasapiés i minuets, com si tot just s'hi posassen, conclouent-se la bulla a dos quarts de vuit. Los balcons encara quedaven tancats, continuant la il·luminació de la cera en les cornicòpies i aranyes de cristall, que eren tres, havent-se tirat a terra un envà peraquè la peça del ball fos més llarga etc." (Rafel AMAT I DE CORTADA, *Calaix de sastre*, edició a cura de Ramon Boixareu, Barcelona, Curial, 1988, vol. I, pàg. 75).

48. *Bajà*: beneitot, mancat del bon ús de la raó.

49. *Concerta*: acord, conveni. Aquí suposem que es refereix a cites amoroses.

50. No hem pogut documentar aquesta accepció del mot *ametlla*, però per la semblança de mida i forma suposem que aquí, a més del fruit que devia abundar als horts, també significa *vulva* o *sexe femení*.

*al misteri de la presa*⁵¹
han fet sas devocions,
són un orga de rahons,
parlant de parts y criadas,
si són llestas o pausadas,
de què·s ve a deduir
que sols vénen a tenir
las cadiras ocupadas.
Los vells, al vèurer ballar
la filla, néta, o la jova,
solen dir des de l'alcova:
“La noya, que bé que u fa!”
Después solen preguntà:
“Juan, digas, quina hora és?”
Y encara que sian las tres
los diuhen que és mitjanit.
¿Per què no aniran al llit,
mobles que estan per de més?
Donzella, viuda y casada,
cada qual ab sa parella
té penjant-ne de la orella
*lo corteytg*⁵² *per arracada.*
Causa zelos la mirada,
hi ha disputas y quimeras,
los uns renyeyxen de veras,
los altres per compliment,
y lo marit qu·és pacient
*és sols qui no parteyx peras.*⁵³

20. San León. No es tan fiero como lo pintan.
21. Ultimo día del Carnaval. La mayor parte de los ayunos, en esta noche, sirven para sufragio del alma de Selim Sultan, Solimán.⁵⁴
22. Miércoles de Ceniza. La de los frayles de la Merced es la que tiene más fama, pues como visten de blanco, se esmeran más en las legías.⁵⁵ Luna llena en Piscis, si los conventos, según costumbre, no arrastran con ellos,⁵⁶ dexando para los pobres la sola de comerlos. Empieza la concurrencia en la pescateria
- A que se acàbia lo dia*
estan moltas esperant,
van a la pescateria
comprant peix y venent carn.

51. *Presa* té diverses accepcions, però suposem que aquí designa la persona objecte de crítiques o atacs.

52. Traducció del castellà *cortejo*, que designa l'amant o pretendent.

53. *Partir peres*: barallar-se.

54. El soldà otomà de l'època, Selim III (Constantinoble, 1761-1808), governà l'imperi turc del 1789 al 1807. Solimà és el nom de diversos altres soldans turcs.

55. El lleixiu es fabricava amb cendra.

56. Es refereix als peixos.

23. Santa Margarita: Concurrencia en Valldonzella. Este nombre⁵⁷ se va acabando por resolución.
24. San Modesto: Apenas hay noticia de este santo.
26. Primer domingo de Quaresma: Empieza la concurrencia en la Rambla para ensanchar los corazones angustiados con la misión de Santa Mónica, que de algunos años a esta parte es la más concurrida. En este día se dan al público las conquistas hechas en las Carnestolendas. Se ven retirados con sus honores a muchos individuos que ahún estaban de buen servicio, pero pasado el primer golpe variarán, y todos quedarán contentos; porque todo buen cortejo tiene parte de judío, pues no se le conoce domicilio fixo.
29. San Segundo: Muchos maridos quisieran tener con propiedad este nombre. Quarto creciente a palmos en algunos de los cráneos más conocidos: revuelto en pissetas y tontos de conveniencias.
*Unos compran antejo
de larga vista
y a otros tiene cuenta
el no ver pisca.
Y así hay algunos
que les luce el pellejo
con sus descuydos.*

MARZO: Tiene 31 días

Días

1. El Santo Ángel de la Guarda. Concurrencia en la muralla.
8. Luna llena a las trece y ventitrés minutos en Virgo (es error de la imprenta):
*Es el signo de Virgo
por mi tan raro,
que ahunque quiera no puedo
el explicarlo.
Y no me atrevo
decir de este planeta
yo los efectos.*
18. Empieza el novenario de San Josef, en que por muchos que sean los devotos son muchos más los concurrentes.
19. El Santo Patriarca, a quien al mismo tiempo de pedirle algunas gracias, no se perdonan los medios de conseguirlas.
25. Viernes de Dolores de los hombres, en que no dexan de tener mucha parte las mugeres.
25. La Anunciación de Nuestra Señora y el Buen Ladrón. Yo los conozco famosos y sin riesgo.
30. Viernes de Dolores de las mugeres, en que no tienen poca parte los hombres. Quarto creciente a tres canas y tres palmos. Revuelto en modistas, estofadores,⁵⁸ cortejos espléndidos y maridos mentecatos.

57. Es refereix a *donzella* en el sentit de *verge*.

58. Els estofadors eren els artesans que pintaven les estàtues al tremp formant relleu. Aquí també podria designar els estufadors, mena d'enagos arrugats que les dones duïen per estufar el vestit del damunt. A les edicions es canvia aquesta paraula per *estafadores*. E20: *modistas estafadoras*; E35: *modistas, estafadores...*

Décima

*La tienda más afamada,
más rica y más opulenta
tuvo al principio de venta
solos polvos y pomada.
En el día está equipada
de cintas, de tafetanes,
de blondas, gazas, ruanes,⁵⁹
y somos tan majaderos
que llenamos de dineros
a estos quatro truanes.*

ABRIL: Tiene 30 días

Días

1. Domingo de Ramos. Empiezan las procesiones y hay más pasos y misterios fuera de ellas que los que en si encierran. Lo mismo acontece en las de Jueves y Viernes Santo, días en que no dexa de haver mucho que notar y se omite por modestia.

En esta semana hay particular concurrencia en la Cathedral, con el motivo que explica la siguiente

Dècima

*A l'alsar la vera-Creu
(y no per devoció)
acut gran generació
a la iglésia de la Seu.
No hi falta cap Cirineu,⁶⁰
cada qual ab sa parella,
no vull dir lo ell y ella,
ja me entens, ab lo sobrós,⁶¹
que ayxò de anar ab lo espòs
era en temps de Berenguella.⁶²*

2. San Francisco de Paula. Charitas: No dexa de haberla, ahunque mal entendi- da y peor practicada.⁶³
7. Sábado Santo: Procesión de los enamorados. Es cofadria que, ahunque celebra varias fiestas, no son públicas, ahunque por sus effectos no se ocultan. En esta procesión van unas muchachas a título de donzellas. En este día, por

59. Els ruans són teixits fins de cotó estampat, utilitzats per a cobrellits i cortines i que prenen el nom del lloc de fabricació original: Rouen.

60. Cirineu és el sobrenom del grec que va ser obligat a ajudar Jesucrist a portar la creu. Aquí aquest mot constitueix una sinècdoque per designar *home o persona*, i a més té una relació significativa amb el primer vers del poema.

61. *Sobròs* o *sobreòs* és un tumor dur que es congria sobre un os. Aquí té sentit metafòric per indicar l'amant.

62. En temps antic.

63. Sant Francesc de Paula era el protector de pobres i captaires, que en tal dia es vestien amb les millors robes i anaven a passejar a tall de senyors, sense demanar almoïna (AMADES, *Costumari català*, vol. III, pàg. 249).

una costumbre immemorial, se aumenta el número de corderos en la Plaza de Palacio y otros parages.

Luna llena: Revuelto en monas y alegrías, pues en tocando Aleluya, se olvidan los cumplimientos de la seriedad del tiempo pasado y se vuelve a las llanezas suspendidas pero no derogadas.⁶⁴

8. Domingo de Pasqua: En cuyos tres días hay mucha concurrencia en el teatro, casas de campo, fondas, becos,⁶⁵ etc.
25. San Jorge: Mata la araña.⁶⁶ A la Diputación.
25. Otro San Marcos, pues uno solo no basta para tan crecido número de cofrades y de todas gerarquías.
28. San Prudencio: Murió de muger para muchos, según lo poco que le conocen.
29. San Pedro Mártir: Fiesta en su hermita, y de regreso a las Cors, sitio pequeño según el número que debrían estar en ellas.
30. Quarto creciente: Revuelto, a dos dedos y medio, en tortilla de hombres embidiosos, necios y engreídos.

MAYO: Tiene 31 días

Días

3. La invención de la Santa Cruz: Muchos celebran perder las suyas: Fiesta de los matrimonios de *Déu ajudarà*.
*Sin cruz no hay gloria alguna,
ni con cruz eterno llanto,
virtud y cruz van a una,
no hay cruz que no tenga santo,
ni santo sin cruz alguna.*
6. Luna llena: a quatro canas y un palmo: Revuelto en dissenciones de amas y criadas de confianza.⁶⁷
*No-t fies de la criada,
y del contrari, està⁶⁸ certa*

64. El dissabte de Glòria, al punt de les deu del matí, totes les esglésies llançaven les campanes al vol per anunciar la joia de la resurrecció. Al toc d'al-leluia, era costum que la gent es besés amb cordialitat. Els enamorats procuraven trobar-se junts per poder-se besar impunement i sense caure en pecat. (AMADES, *Costumari català*, vol. II, pàg. 813).

65. Un *beco* és també una fonda.

66. Aquest és un refrany habitual per referir-se a sant Jordi. La frase pot referir-se al drac que el cavaller va occir, o pot ser una invocació de la gent pagesa al sant perquè els deslliuri de les cuques i insectes parasitaris que delmen els conreus (AMADES, *Costumari català*, vol. III, pàg. 305).

67. No sabem per què precisament el dia 6 de maig les diferències entre senyores i criades devien ser més freqüents que en una altra època de l'any, potser perquè la primavera escalfa la sang. Però també podria ser que el copista de MS, com va passar-li ja amb el 25 de gener (nota 27), s'hagués equivocat i saltat l'encapçalament del dia 14 de maig, Sant Bonifaci, que era el patró dels criats. Durant aquest dia els criats feien festa i es deixaven servir pels seus amos, que també els prestaven els seus vestits i les llotges del teatre. Al capvespre d'aquest dia, els servents es passejaven per la Rambla, tots mudats i clenxinats com si fossin senyors, i fins imitaven els gestos i les actituds dels amos (AMADES, *Costumari català*, vol. III, pàg. 606).

68. *Està* aquí és la forma de l'imperatiu (*estigues*).

*que en la millor ocasió,
terra roja descuberta.*⁶⁹

20. San Baudilio: Abogado de los pobres quebrados y fiesta mayor en Sant Boy.⁷⁰

Décima

*Hoy se celebra en San Boy
la fiesta del abogado
de todo pobre quebrado,
y yo por decir estoy
que el consulado⁷¹ es quien hoy
debe la fiesta pagar;
pues en llegando a juntar
del comercio los quebrados,
tendrá caudales sobrados
con que el gasto costear.*

22. Santa Rita:⁷² Hay un lucido novenario. Algún día tenía esta santa más devotos, pero desde que se ha admitido a comercio la facilidad y prohibido la quincalla de los imposibles, apenas hay memoria de ella.

Quarto creciente a las tres y cinco minutos de la tarde. Lluvia copiosa de hombres majaderos y fantásticos, que, olvidados de lo que eran ayer, nos lo hacen acordar con sus procedimientos.

JUNIO: Tiene 30 días

Días

2. San Segundo mártir: Muchos segundos hay mártires y confesores.

7. Corpus Christi

Dècima

*És la fira general
lo Corpus en Barcelona,
perquè no hi queda miñona
que no-s preséntia venal.*⁷³
*Van derramant-ne la sal,*⁷⁴
*posadas de volta y mitja,
y ab vuit dias de ferritja*⁷⁵

69. Aquest vers probablement és una modificació o una corrupció de l'expressió *Catarroja descuberta!*, exclamació amb què hom es burla d'un que creu que diu una cosa nova i diu allò que tothom ja sabia. Catarroja és un poble veí de València.

70. Sant Baldiri era invocat arreu contra la trencadura, com diuen els seus goigs: "*Molts miracles cada dia / obreu, guarint els trencats*". Aquí, però, tenint en compte el poema que segueix, *quebrado* també devia tenir el sentit que recull el *Diccionario de autoridades*: algú que està en decadència d'hisenda, de salut o de crèdit.

71. El consolat era un tribunal per a comerciants i assumptes mercantils.

72. Santa Rita és l'advocada dels impossibles: la invocaven les fadrines velles que desitjaven casar-se, els estudiants per treure bones notes, etc. (AMADES, *Costumari català*, vol. III, pàg. 655-656).

73. *Venal*: que està per vendre o ser escollit.

74. *Sal* aquí és sinònim de gràcia i atractiu.

75. *Ferritja*: polsim de ferro produït en llimar-lo o serrar-lo. Suposem que aquí aquest mot té el sentit de la picor o excitació que produeix als fadrins la visió de les noies.

*que d'uran estos mercats
quédan los pobres gojats⁷⁶
més correguts que una mitja.*

12. Empieza el novenario de San Antonio de Padua y la concurrencia en la muralla del Mar. El novenario se finaliza con una procesión en que va un plantel de fraylecillos, al cuidado de los padres.
13. San Antonio de Padua, abogado de lo perdido:⁷⁷ Mucho tiene que hacer este santo, por no ser pocas las cosas que están a su cargo.
14. Luna llena a las tres y media de la tarde: Revuelto entre casamenteros, padres majaderos y muchachas enamoradas. Procesión en San Pedro de la octava del Corpus, a las ocho de la mañana.

*Dècima
La professó de Sant Pere
de totas és la millor,
pués las bassas (que primor!)
fórman una primavera.⁷⁸
Tot fabricant se esmera
en lluir-se, ab tot esfors.⁷⁹
Que viveza en los colors!
Que moscas.⁸⁰ És cosa braba
y, si a algú li cau la baba,
no hi fàltan, no, mocadors.*

24. San Juan Bautista: Feria en que los muchachos empiezan a rompernos la cabeza con sus silvatos.⁸¹

*En estos carrers estrets
al arribar cap al tart
se solen probà·ls xiulets
que en la fira se han comprat.*

29. San Pedro: Otra feria por el mismo estilo.

*Quinas miñonas tan sanas
en est barri trobaràs!
Aquell deyx, aquell garvàs,*

76. *Gojat*: noi jove de quinze a vint anys, fadrí.

77. A més de ser patró dels botiguers, dels calessers i carreters, dels xocolaters, dels candelers i cerers, a sant Antoni de Pàdua també se l'invoca perquè faci trobar les coses perdudes. (AMADES, *Costumari català*, vol. III, pàg. 863-884).

78. Després de les pluges primaverals, els carrers devien estar plens de basses o tolls d'aigua.

79. Per on passava la processó de Sant Pere era costum de posar domassos als balcons. Els fabricants d'indianes solien deixar peces de roba als veïns perquè les possessin a les façanes i d'aquesta manera, a més d'ornamentar el carrer, s'exhibien les novetats en estampats de la temporada. (AMADES, *Costumari català*, vol. III, pàg. 66)

80. Una mosca també és un nus o un granet d'una blonda.

81. Un dels molts costums de la vigília de Sant Joan era de fer soroll. Totes les cobles i orquestres de la ciutat sortien a tocar pels carrers i places, i també es formaven colles improvisades de jovent que, sense saber música, tocaven el pandero, la bandúrria, la guitarra, etc. La mainada habitualment tocava un xiulet, dels que es venien a la fira de la riera de Sant Joan. El so molestós i antipàtic dels xiulets de vidre era la nota típica d'aquest dia. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 178-179).

*aquells culets de indianas
que diuhen: dilluns, dimars⁸²
no t'òbran, xarrich,⁸³ las ganas?*

JULIO: Tiene 31 días

Días

1. San Casto: Apenas conozco uno de este nombre.
2. El Beato Miguel de los Santos: Concurrencia en la Trinidad.
10. San Christóval.

Quarto menguante; revuelto en agua, cossi de pomas en el Regomí, cadena, feria, etc.⁸⁴

Dècima

*Jo sé certa menestrala
que a aquesta fira vingué,
ahont la esperaba un que
era ploma de cap d'ala.⁸⁵*

*Ell a l'instant la regala
de un xiulet y un hermós vano.*

*Diu ella al marit: - Fulano,
ja me he vingut de firà.*

*Y ell respon: - ¿Que-m vols pintà,
a mi, san Cristòfol nano?⁸⁶*

15. Empieza el novenario de Nuestra Señora del Carmen, con cuyo motivo hay en dicha iglesia mañana y tarde mucha concurrencia.
16. El triunfo de la Santa Cruz: ¿Quándo la cruz no fué triunfo? Nuestra Señora del Carmen. Feria.

Dècima

*Esta és fira general
ahont se tròban a montons
miñonas com uns matons,
sobretot las del Raval:
Aquestas sí que tenen sal,
bona cara, millor cos,*

82. L'expressió es deu referir al moviment oscil·lant del darrere de les noies.

83. *Xerric*: vailet, bordegàs.

84. En la fira de Sant Cristòfol, pels carrers del barri del Regomir, es feien jocs per a la mainada, i els premis eren pomes, que es treien de diferents cossis. També era la primera fira en què es venien ventalls, i era costum que l'enamorat comprés a l'estimada el ventall que ella triava. Sant Cristòfol era també patró dels correus de cadena, és a dir, dels missatgers que trametien les lletres o noves fins al col·lega de la ciutat immediata, i aquest al de la següent. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 474-498).

85. *Ploma de cap d'ala*: persona eminent o de qualitats recomanables.

86. *Pintar o fer veure Sant Cristòfol nano* significa pretendre fer creure allò que no és ver. Un costum del dia de Sant Cristòfor consistia a dir als nens que avui podrien veure la imatge del sant en la posició que ells volguessin: agenollat, dret, assegut, etc. Els petits entenien que la imatge es mouria al seu gust, però davant la decepció dels infants els grans els deien que eren ells els qui podien canviar de posició sense deixar de veure el sant. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 474-498).

*són un ramellet de flors,
y per lo molt que trafègan
són fortas, y axis se frègan
lo trasero ab un tarròs.*⁸⁷

22. Santa Magdalena: Otra causa para los mismos efectos.

25. San Jayme: Feria.

*Quantas n'hi ha en esta fira
que a lo que's veu tenen trassa
de ser-ne, de tot bon cor,
Sant Jaume y la carabassa.*⁸⁸

26. Santa Anna: Ídem.

*Si acaso algún lisongero
te regala, acceptalo:
Para dar, llámate andana,
pero para tomar, no.
No quedes como quedó
la criada de santa Anna.*

AGOSTO: Tiene 31 días

Días

2. Nuestra Señora de los Ángeles.

Luna llena: Revuelto en hombres y mugeres que van a darse un verde⁸⁹ en los conventos franciscanos, a poca costa.

4. Santo Domingo: Feria de cántaros y agua.⁹⁰ Esta la costean los frayles, por efecto de su garvosidad.

5. Nuestra Señora de las Nieves: Fiesta que pagan generalmente las hermosas.⁹¹

7. San Cayetano y San Alberto: Preludio de feria en dichas iglesias, que quedan en amago.⁹²

12. Santa Clara: Abogada del chocolate.

31. San Ramón Nonat.

Quarto creciente: A las diez de la mañana, rebuelto en preñadas de adobo que concurren a la Merced, causando envidia a muchas, porque *càrrega que plau no pesa*.

87. *Eixugar-se el cul amb un terròs*: semblar molt fi i educat, però no ser-ho tant com es vol aparentar.

88. *Ser sant Jaume i la carabassa*: dita aplicada a dues persones de mida desigual que sempre van juntes. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 77).

89. *Dar-se un verde* vol dir atipar-se, menjar molt o fruit d'alguna cosa a dojo i amb molt de plaer.

90. S'atribuïa a l'aigua del pou de Sant Domènec, situat als claustres del convent de Santa Caterina, la virtut de guarir les febres. Els frares en aquest dia en donaven a qui en demanava. També es feia una fira de càntirs i melons pels claustres del convent i pel carrer de les Samoleres, on hi havia un gran nombre de plats-i-olles especialitzats en la venda de càntirs. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 728-729).

91. La Mare de Déu de les Neus era patrona de les dones boniques i, especialment, de les forneres. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 740).

92. A la plaça de Santa Anna i vora l'església de Sant Gaietà tenia lloc una fira, especialment de fruita. (AMADES, *Costumari català*, vol. IV, pàg. 765).

SETIEMBRE: Tiene 30 días

Días

1. San Llop: Qui lo agafa és seu.⁹⁵
7. Empieza el novenario de la perla de Cathaluña, Nuestra Señora de Montserrat, junto a la pescatería.
*Una mora⁹⁴ me enamora
sin ser mora de naci3n,
sólo es mora porque mora
dentro de mi coraz3n.*
8. La Natividad de Nuestra Señora: Fiesta en dicha iglesia.
*Virgen, lo que más te abona⁹⁵
es el haver concebido
sin saberlo tu marido
y por tercera persona.*
9. Quarto menguante: En los bolsillos de los jugadores y maridos cuyas mugeres mantienen cortejos pobres de solemnidad, para hallarlos de buen uso.
16. San Cornelio: Jesús, y qué santo!
23. Santa Tecla: Muchos las tocan por afición. Empieza el novenario de la Merced.
24. Nuestra Señora de la Merced: Concurrencia general en dicha iglesia, que es la patrona de los pitimetres.
Luna llena: A las tres y media de la noche, agua en el vino de las tabernas y falta de peso en las balanzas de cortantes, pescadoras, revendedoras y todo género de tratantes.
28. El Beato Sim3n de Rojas: Concurrencia en la Trinidad, sufragánea de la Merced.
29. San Miguel. Fiesta en Sarrià de butifarras frescas.⁹⁶
*Si abuy véns en aquest lloch,
trobaràs, si bé ho reparas,
que aquí dónan butifarras
a aquell que no mata porch.*

OCTUBRE: tiene 31 días

Días

4. San Francisco de Assís: Concurrencia en dicha iglesia.
Octavo de Luna al anochecer: Revuelto en azafaias (o jínjols), maldiciones de los aprendizes y otros, por empezar las velas.⁹⁷
95. Aquest és un dels refranys d'aquest dia. Un altre és: Per Sant Llop, oli pertot. (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 11).
94. Es refereix a la Moreneta.
95. *Abonar*: donar alguna cosa per bona.
96. A Barcelona no es podia matar porc fins al primer dia d'octubre, però Sarrià gaudia d'un privilegi especial que li permetia avançar tres dies el sacrifici dels porcs, perquè els veïns en poguessin menjar els dies de la festa major. Per fruit de l'avantatge de poder menjar porc tres dies abans, eren molts els barcelonins que anaven a Sarrià els dies de la festa per berenar en algun establiment o comprar cansalada (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 225).
97. Com que la tarda ja és curta a l'octubre, el dia de Sant Francesc començaven les vetlles dels oficis, és a dir, es treballava amb llum artificial. Diuen les dites: "*Per Sant Francesc, / si Déu ho vol, / el sastre encén / el seu gresol, / i quan Sant Josep vindrà / el tornarà a apagar*".

6. San Bruno: De este santo se hace particular commemoración en las fondas, becos y en las demás diversiones.
18. San Lucas: Día de gala con uniforme. Luna llena, porque no está vacía. Revuelto en bodas, cornu-copias, maridos, cortejos, etc.
20. Santa Úrsula y las once mil vírgines:⁹⁸ Quándo nos volveremos a ver en este espejo?⁹⁹
25. San Crispín y Crispiniano: Fiesta que costea la gente de forma y celebran a todo punto.¹⁰⁰
28. San Simón y Judas: Es imposible que no haya muchos de estos últimos, según lo que ha progressado la cosecha de los besos.

NOVIEMBRE: Tiene 30 días

Días

1. Todos los Santos:
Quarto creciente en pitimetres: Revuelto en cafés, panallets,¹⁰¹ castañas, malvasía, ayres pestíferos nacidos de los Países Bajos, que apestarán la circunferencia. En esta tarde, mucha concurrencia de gentes en el Hospital, donde piden limosna muchos hijos a sus padres sin conocerlos.¹⁰²
*Ahunque en pedir son prolijos
estos niños, e impertinentes,
no los ultrajes y afrentes,
porque tal vez son tus hijos.
Al pasar por la Convalecencia.¹⁰³
Dècima
Aquí don Francisco Estoitx,*

I també: “*Sant Francesc / les vetlles porta / i Sant Josep / se les emporta*” (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 457-458).

98. Hi ha diverses versions de la llegenda del martiri de santa Úrsula i les onze mil verges. Una de les més esteses és la següent: Úrsula, filla d'un rei cristià de la Gran Bretanya, va ser demanada en matrimoni per Holofernes, fill d'un rei pagà. Com que ella volia romandre verge, va poder ajornar el matrimoni durant tres anys per poder anar a Roma, acompanyada de deu noies nobles, cada una de les quals, al seu torn, portava un seguici de mil noies. Quan Úrsula ja havia de tornar per casar-se, el vent les va dur a Colònia, on van ser martiritzades pels huns.
99. És a dir, quan hi tornarà a haver tantes verges?
100. Sant Crispí i sant Crispinià eren dos germans sabaters que van sofrir martiri el mateix dia. Eren patrons dels aprenents i dels fadrins sabaters. A aquest ofici al·ludeixen les expressions *de forma* i *punt* (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 508).
101. En aquest dia els cafès rifaven plats de panallets, que col·locaven en taules molt ben ornamentades amb llums i flors, perquè fessin goig i convidessin a prendre part a la rifa. Era costum, a la tarda, d'anar a seguir cafès, com per Setmana Santa s'anava a seguir monuments i per Nadal, pessebres (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 611).
102. Per Tots Sants era gairebé obligat visitar el fossar de la parròquia i també el fossar de l'Hospital, vora el carrer del Carme. En aquest carrer, i també en d'altres, es muntava una fira de castanyes i panallets, que la gent comprava en tornar de visitar el fossar (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 610-615). Els nens de la Casa de la Caritat, situada ben a prop, devien anar-hi també.
103. En aquest dia també era costum d'anar a visitar els boigs i els malalts de l'Hospital i de la Casa de Convalescència.

*gran tocador de bandola,¹⁰⁴
vingué a veure una mussola¹⁰⁵
que algun temps li feya goitx.
Ell era un poch boquiroytx,
atormentàban-lo las moscas,
y estant-ne mitx a las foscas,
a l'apretar-li'n la mà,
li diu: – No-t faltará pa.
Y ella respon: – Ni a tu crostas.*

2. La commemoración de los Difuntos: Por la tarde, concurrencia al Campo Santo y Versalles de los Frayles de Jesús, a ver los quadros de la peste.¹⁰⁶

*Yo quisiera preguntar
si esta peste ya pasó,
porque algunos veo yo
que me suelen apestar.*

4. San Carlos: Gran fiesta en el teatro.

12. Lo mismo.

21. A la Enseñanza.¹⁰⁷

Luna llena a todas horas: De muchachas, assí encerradas como sueltas, que quisieran variar de estado, ahunque no llevarán otra palma que la del cumplimiento de su antojo.

24. San Juan de la Cruz: Muchos la llevan sin ser juanes.

DECIEMBRE: Tiene 31 días

Días

4. Santa Bárbara: Muchos no se acuerdan de ella sino quando truena.

7. Quarto creciente: en bayles, neuladas,¹⁰⁸ malvasía, granatxa y otros preludios que anuncian el Carnaval, y van disponiendo los ánimos de padres raros, suegros impertinentes y maridos recelosos.

8. La Concepción: Octavario concurrido en la Iglesia Cathedral.¹⁰⁹

*Dècima
Per lo comú las miñonas
tenen gran devoció
a tota Concepció,
pués aspiran a ser donas.*

104. *Bandola*: espècie de guitarra de quatre cordes.

105. *Mussol*: beneitot, mancat d'enteniment.

106. Aquest dia començava el novenari de les ànimes. A l'altar major de diferents esglésies es muntava tot un aparell escènic, pintat a mà o imprès, que representava les penes del Purgatori i altres temes macabres. (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 656).

107. L'Ensenyança era una de les dues úniques escoles per a noies que hi havia a Barcelona.

108. Un ornament habitual de l'època nadalenca eren els enfilalls de neules penjades al sostre de les esglésies o de les cases, damunt dels pessebres.

109. Per la Puríssima es feia una festa solemne a la Catedral. Era corrent posar entre les mans de la imatge de la Mare de Déu una petita llimona, com a símbol de puresa i d'incorruptibilitat. La llimona restava en les mans de la imatge durant tota la vuitada o, de vegades, durant tot l'any (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 861-863).

*És un famer¹¹⁰ de llimonas
de aquest altar la fachada,
y no és del tot errada
aquesta rara invenció,
pués per a tanta caló
¿què millor que llimonada?*

15. Santa Lucía: Fiesta de los vistas de aduanas y otros por distincto estilo; feria en la Cathedral.

*Marido que gana un real
y la muger gana treinta,
el no caer en la cuenta,
por Dios, que me huele mal.*

18. Nuestra Señora de la Esperanza: Fiesta de los corredores de cambio, que la celebran en Santa María del Mar. Y aunque el número no debe pasar de quarenta, hay muchos y muchas de supernumerarios, porque es tan grande el tráfico que aún no pueden dar el abasto.¹¹¹

21. Santo Thomàs: Ver y creher. Estamos en un tiempo en que se crehe aún lo que no se ve, porque por los antecedentes se presume.

Luna nueva sin estrenar: Revuelto en porchs, pavos, gallos, pollas, gallinas, pollos, capones, truxas, farciment y demás con que se alborotan los muchachos en esta feria:¹¹²

*Allarga, Payrot,¹¹⁵ la bossa
y llueyx-ne lo censal;¹¹⁴
qui per Pasqua és para-bé,¹¹⁵
ara ha de ser para-gall.*

24. Maytines al Palau, Cathedral, etc.

25. Galldindi, farciment, escaldums,¹¹⁶ torrons, neulas, etc.

28. Los Santos Inocentes: Fiesta de los maridos muertos en manos de los herodes cortejos.

110. *Femer*: Multitud, abundància.

111. Els corredors d'orella –que tenien aquest nom perquè feien tota la feina d'òida– i els canviadors, precursors dels actuals agents de canvi i dels banquers, tenien per patrona la Mare de Déu de l'Esperança, perquè xifraven l'èxit de llurs operacions en l'esperança de la bona fe dels qui tractaven. (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 892).

112. El dia de Sant Tomàs apòstol començaven les fires més importants de tot l'any, que duraven fins a la vigília de Nadal. A l'Esplanada i a la Rambla era on es venia l'aviram. Era costum que els senyors anessin a passejar per l'Esplanada amb les robes més bones i tants criats com podien. Allà compraven els caps d'aviram més bons i els feien portar pels criats. La població humil hi anava per admirar el luxe dels rics i la mainada hi anava en colles per veure els indiots i altres bèsties no gaire corrents durant la resta de l'any (AMADES, *Costumari català*, vol. V, pàg. 6-18).

113. *Peirot* és un diminutiu de Pere. Familiarment, era el nom que es donava als creditors o als deutes pendents.

114. *Censal*: paga, pensió.

115. *Parabé* és la catalanització del mot castellà *parabién* (enhorabona, felicitació). Aquest mot servirà a Pau Puig per fer un joc de paraules dels que tant li agraden, amb el be o xai, que és la menja tradicional de Pasqua, i el gall, que es menja per Nadal.

116. L'escaldum és un guisat de carn, generalment de menuts de gallina o de pollastre, amb patates i salsa.

31. Maytines de gala en Santa Maria del Mar;¹¹⁷y a la vuelta se sacan los anyos o cortejos, por suerte; y yo creo que ellos son los que los hacen a las que les cayó, ser usufructuarios de sus companyeros, dexando obrar las segundas causas.

Fin

Butifarras son trumfos

Nota

El autor de este papelillo, el Padre Pablo Puig de Clérigos Regulares Menores, al mismo tiempo de estarle haciendo, leía en los corazones de los sugetos ante quienes había de leerse sus expresiones al ohirle; baxo cuyo supuesto, empezó desde aquel instante a agradecer las buenas ausencias de muchos y a desentenderse de las dentelladas de otros.

117. En aquest dia l'Església celebra una funció molt solemne, gairebé tant com la de Nadal. Es distingien la de la Catedral i la de Santa Maria del Mar (AMADES, *Costumari català*, vol. I, pàg. 255).